

УДК 371.3 : 376

Гаяш О. В.,
кандидат педагогічних наук

**СПІВПРАЦЯ ФАХІВЦІВ У ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАННІ
ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОРЕКЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ПЕДАГОГІЧНОЇ
РОБОТИ**

**THE COOPERATION OF SPECIALISTS
IN INCLUSIVE EDUCATION
AS NECESSARY PRECONDITION FOR PROVIDING
THE CORRECTIVE PEDAGOGICAL ORIENTATION**

У статті подано методичні рекомендації педагогічним працівникам інклюзивного навчання щодо співпраці як необхідної передумови забезпечення ефективності корекційної роботи. Висвітлено організаційні питання навчальної команди фахівців. Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії передбачає медичну, педагогічну, психологічну та соціальну допомогу. Педагогічна взаємодія фахівців загальної та спеціальної освіти — суттєвий чинник у структурі професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі.

Ключові слова: співпраця фахівців, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, дефектолог, асистент учителя.

The article represents methodological guidelines for the teaching staff of the educational institutions working in the conditions of illusion regarding the organization of the professional cooperation in an inclusive educational institution. Clarifies the organizational issues of academic teams of specialists. In schools with the special role to training psychologists and logopedists, highlights the importance of their cooperation.

Pedagogical interaction experts of General and special education — a significant factor in the structure of professional cooperation in the inclusive education at school.

Keywords: professional cooperation, inclusive education, children with special educational needs, specialist in special (remedial) education, teacher assistant.

В статье представлены методические рекомендации педагогам, работающим в условиях инклюзии, относительно организации профессионального сотрудничества как необходимой предпосылки для обеспечения эффективности коррекционной работы. Автор раскрывает организационные вопросы обучаемой команды специалистов. Система комплексной коррекционно-развивающей помощи детям с особыми потребностями в условиях инклюзии предусматривает медицинскую, педагогическую, психологическую и социальную помощь.

Педагогическое взаимодействие специалистов общей и специальной педагогики — важный фактор в структуре профессионального сотрудничества в инклюзивной школе.

Ключевые слова: сотрудничество специалистов, инклюзивное обучение, дети с особыми образовательными потребностями, дефектолог, ассистент учителя.

Вступ. Однією з найважливіших умов впровадження інклюзивної моделі в навчальному закладі є організація співпраці фахівців, результатом якої має стати освітнє середовище, максимально сприятливе для різнобічного розвитку всіх учнів, у тому числі й учнів з особливими потребами [3, 110].

Успішна інклюзія неможлива без спеціального дефектологічного супроводу. Тому однією з нагальних проблем інклюзивної освіти, яка потребує вирішення на даному етапі, є кадрове забезпечення інклюзивних навчальних закладів. До штатного розпису їх додатково мають вводитися такі посади, як педагог-дефектолог, реабілітолог, логопед, асистент педагога (вихователя) інклюзивного класу (групи).

Вихідні передумови. На необхідність вирішення різноманітних проблем, пов'язаних з розвитком ідеї педагогічної взаємодії, вказують сучасні українські вчені-педагоги О. В. Глузман, О. М. Друганова, С. Т. Золотухіна, О. М. Микитюк, В. К. Майбородова, Н. С. Побірченко, О. А. Рацул. Інші дослідники (Н. В. Єлізарова, М. І. Фрумін, Г. А. Цукерман, Е. В. Чудінова) звертаються до особливостей навчальної взаємодії.

Як свідчить аналіз літературних джерел, питання співпраці фахівців у інклюзивному навчанні потребує подальшого вивчення у сучасній педагогіці.

Метою статті є надання рекомендацій педагогічним працівникам, які працюють в інклюзивному навчальному закладі, щодо співпраці як необхідної передумови забезпечення ефективності корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. В умовах загальноосвітнього закладу з інклюзивним навчанням одним із суттєвих моментів є створення додаткових необхідних умов, забезпечення підтримки та супроводу дітей з особливими потребами.

Для навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами характерною є його корекційна спрямованість [2]. Корекційно-розвивальну роботу в умовах інклюзивного навчання здійснюють спеціальні фахівці: дефектолог (логопед, олігофренопедагог, тифлопедагог, сурдопедагог), спеціальний психолог, соціальний працівник. Не стоять осторонь корекційної допомоги й інші учасники навчальної команди: вчителі, асистенти вчителів, музичні керівники, фахівці з ЛФК та інші. Спеціалісти з проблем розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку можуть багато в чому допомогти педагогам. Дефектологи, фізіотерапевти, психологи, невропатологи, фахівці з фізкультури, працетерапії, терапії поведінки, соціальні працівники — всі вони закладають свої цеглинки в підвалини успішного інклюзивного класу.

Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії передбачає:

– **медичну допомогу** (лікування основного захворювання, підтримуюча терапія, лікувальна фізкультура, масаж та ін.). Наприклад, дитина із загальними соматичними захворюваннями у медичному блоці навчального закладу може отримати (ввести) необхідний препарат (інсулін); відвідувати групу оздоровчої, лікувальної фізкультури замість основної групи з фізичного виховання; дитина із церебральним паралічем — реабілітаційну підтримку у вигляді масажу, що стимулює або розслабляє тощо;

– **педагогічну допомогу** (навчання, виховання та розвиток). Педагог добирає відповідні до потреб учня технології подачі матеріалу або його відтворення; проводить додаткову індивідуальну роботу; створює умови для соціальної адаптації учня;

– **психологічну допомогу** (психологічна корекція, оптимізація сімейного клімату). Психолог навчального закладу проводить сімейне консультування; організовує спільні заходи у класі щодо подолання конфліктів, а також проводить індивідуальну психокорекційну роботу з учнями;

– **соціальну допомогу** (надання можливості соціалізуватися та ін.). Соціальний педагог сприяє адаптації учня; проводить заняття з учнівським та батьківським колективами; працює над усвідомленням вибору дитиною майбутньої професії; дбає про сімейний мікроклімат.

Загальновідомо, що ефективність навчально-виховної, корекційно-розвивальної та лікувально-профілактичної роботи в інклюзивному класі значною мірою залежить від скоординованості дій педагога та різнопрофільних фахівців (соціального працівника, дефектолога, медичного працівника, психолога, вчителя, асистента вчителя, реабілітолога, батьків), які входять до складу навчальної команди. Фаховий супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку забезпечує формування необхідних навичок і вмінь, мінімізацію впливу фізичних та психічних обмежень дитини з особливими потребами у процесі здобуття освіти.

Склад команди залежить від особистості дитини та її психолого-педагогічних особливостей. Члени команди спільно оціню-

ють стан розвитку кожної дитини, розробляють перспективні та короткочасні індивідуальні плани роботи з дитиною, реалізують їх разом із дитиною, вирішують питання залучення до команди інших фахівців, планують додаткові послуги, аналізують результати спільної діяльності, оцінюють її, а також різнобічно підвищують свою кваліфікацію.

Фахівці спеціальної освіти в межах організації роботи навчальної команди загальноосвітнього закладу здійснюють таке:

- надають консультативно-методичну допомогу педагогам, які працюють з дітьми з особливими потребами, а також батькам;

- беруть участь у оцінюванні психофізичного стану розвитку дитини; визначенні та погодженні аспектів навчання, що потребують застосування спеціальних методик, певної адаптації завдань, модифікацій класного довір'я, створення особливого графіка навчального навантаження тощо; визначенні довгострокової мети та короткострокових завдань, критеріїв оцінювання, планів роботи для кожного попередньо погодженого аспекту;

- на основі спостережень та узагальнення результатів роботи на кожному етапі реалізації індивідуальної програми розвитку (ІПР) розробляють рекомендації, беруть участь у чергових і позачергових засіданнях навчальної команди закладу.

У процесі організації корекційно-розвивальної роботи з дитиною з порушеннями психофізичного розвитку необхідно враховувати компенсаторні можливості організму дитини, тобто ті позитивні зміни, що відбуваються у розвитку учня загалом під впливом цілеспрямованого, організованого навчання. Тому цей вид роботи у педагогічній діяльності — основна й невід'ємна умова успішного «залучення» дитини до інклюзивного навчання. Корекційно-розвивальна робота розглядається як підґрунтя організації навчально-виховної роботи, зокрема в інклюзивній школі: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання й виховання дітей; ускладнюється процес оволодіння необхідними для них знаннями, вміннями, навичками, становлення поведінки, соціалізації особистості.

Задля досягнення позитивних якісних змін у процесі організації корекційно-розвивальної роботи в інклюзивному класі фахівцям необхідно дотримуватися визначених наукою принципів: 1) системності корекційних, профілактичних і розвивальних завдань; 2) єдності діагностики та корекції; 3) діяльнісного принципу корекції; 4) врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини; 5) комплексності методів психологічного впливу; 6) активного залучення найближчого соціального оточення.

Ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від оптимального вирішення організаційних питань усіма членами команди: складання корекційно-розвивальної програми, вибору форми проведення занять; добору й комплектації корекційних груп; визначення тривалості та режиму занять.

При складанні корекційно-розвивальної програми необхідно дотримуватися таких методичних вимог: чітко сформулювати основну мету психолого-педагогічної корекційної роботи; виділити коло завдань, щоб конкретизувати основну мету; визначити зміст корекційних занять, враховуючи структуру дефекту та індивідуально-психічні особливості дитини, розвиток провідного виду діяльності; визначити форму роботи з дитиною (групова, сімейна, індивідуальна); підібрати відповідні методи й техніки з урахуванням вікових, інтелектуальних та фізичних можливостей дитини; запланувати форму участі батьків та інших спеціалістів у корекційному процесі; розробити методи аналізу оцінки динаміки корекційно-розвивального процесу; підготувати приміщення, необхідне обладнання та матеріали. Ця корекційна програма є важливою складовою у розробці індивідуального плану розвитку дитини.

Потрібно скласти графік нарад консультаційно-педагогічної групи, а також організувати додаткові зустрічі, коли в них виникає потреба. Це дає змогу контролювати впровадження індивідуального навчального плану (ІНП), індивідуальної програми розвитку, оцінювати їх ефективність та вносити необхідні зміни до окремих їх складових.

Зарубіжні науковці (Zigmond and Magiera) зазначають, що важливим є спільні обговорення, обмін ідеями щодо особливостей навчання конкретних учнів. Позитивних результатів можна досягти при поєднанні знань педагога та фахівців спеціальної освіти або ресурсних центрів, які можуть запропонувати спеціальні методики, адаптацію викладання відповідно до певного порушення (порушення слуху, зору тощо) [4].

Корекційно-розвивальна робота здійснюється засобами педагогічного процесу — його змістом, методикою, організаційними формами. В інклюзивному закладі рішення стосовно форм, методів, засобів роботи з дитиною ухвалюється колективно; члени команди несуть колективну відповідальність за результат. Також необхідно пам'ятати, що батьки є рівноправними членами команди. Всі члени команди мають рівний статус і вважаються однаково важливими; знання та вміння представників різних дисциплін інтегруються під час розробки та реалізації навчального плану роботи з дитиною.

Проте особливості корекційно-розвивального впливу визначаються не стільки закономірностями засвоєння навчального матеріалу, скільки його метою, визначеною відповідно до предмета корекції, його сутності, психологічних закономірностей впливу на нього. Саме предмет корекції, тобто те, що необхідно виправляти та розвивати в дитини, визначає мету, пошук спеціальних шляхів організації педагогічного процесу, добір відповідних методичних засобів та змісту навчання, показники його результативності.

Значна роль у закріпленні корекційної роботи належить батькам. Важливо до початку навчального року провести бесіду з батьками учня, оскільки на основі отриманої від них інформації відбуватимуться первинні зміни у класній кімнаті та добиратиметься наочний матеріал для учня.

Організація корекційно спрямованого навчання в інклюзивному класі передбачає підготовку та створення умов, необхідних для роботи учнів над засвоєнням програмного матеріалу, подо-

лання навчальних проблем, висвітлених у ІПР. Організаційна сторона такої роботи охоплює широкий діапазон питань: визначення оптимальної її форми (групова, підгрупова, індивідуальна), типу уроку та його структури, а також забезпечення учнів необхідними навчальними матеріалами, інструментами тощо.

Педагог інклюзивного класу, використовуючи співпрацю з усіма членами навчальної команди, орієнтуватиметься на особливі стратегії навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Наприклад, учням із розладами спектру аутизму потрібна адаптація навчальної програми з врахуванням «тріади порушень»: соціальної взаємодії, комунікації, поведінки; учням з порушеннями інтелекту важливою є покрокова інструкція до виконання завдання; учням з порушеннями мовлення та мови потрібна корекція, скерована на виправлення вад вимови; для учнів з порушеннями слуху необхідно використовувати мову жестів та інші допоміжні засоби.

Особливе значення для проведення корекційної роботи має цілеспрямований добір змісту навчання та використання його можливостей. Виправлення вад дитини та її навчання можуть здійснюватися на одному й тому самому програмному матеріалі. Проте, залежно від поставленої мети, обраних форм організації навчання, типу уроку чи заняття, змінюватимуться сила, темп корекційного впливу та якісного засвоєння знань. Наприклад: якщо до реалізації ІНП залучені вчитель, психолог та батьки, успішним корекційний вплив буде лише за умови взаємодоповнення, повторення і закріплення навчального матеріалу у різних формах роботи з різними фахівцями під час різних видів діяльності. Щоб досягти освітньої мети, слід добирати навчальний матеріал з урахуванням особливостей його засвоєння.

Якщо, скажімо, на уроці математики ставиться мета сформувати в дитини певну розумову дію, таку як узагальнення за спільною ознакою, то зміст навчання має містити матеріал для такої роботи, а розв'язання відповідної арифметичної задачі — ставити дитину в ситуацію необхідності виконувати дію узагальнен-

ня. Психолог може закріплювати дане поняття під час індивідуальних корекційних занять, використовуючи іншу наочність або завдання на повторення чи закріплення матеріалу. А батьки можуть допомагати дітям закріплювати ці поняття під час прогулянки, читання.

Постановка й досягнення мети відповідно до визначеного предмета корекційного впливу потребують передбачення й корекційних ефектів як специфічних, вагомих її компонентів, тобто слід обирати показники результативності роботи з дитиною, проведеної засобами організації, змісту, методики. Якщо показником ефективності навчання є засвоєння учнем знань і способів дій, намічених навчальними програмами, то ефективність корекції вимірюється за параметрами, що свідчать про його розвиток. Найбільш загальний показник розвитку — це становлення в дитини потягу до діяльності (ігрової, трудової, навчальної), всіх її структурних компонентів, набуття таких характеристик діяльності, як її усвідомленість та довільність, вироблення загальнонавчальних і загальнотрудових умінь.

Члени навчальної команди розглядають навчання дитини не як виконання окремих вправ з удосконалення психолого-педагогічної діяльності, а як цілісну свідому діяльність (по можливості — усвідомлену дитиною). При цьому зміни окремих психічних утворень дитини повинні сполучатися з оптимізацією умов життя, виховання та навчання, в яких перебуває дитина.

Отже, корекційна робота вчителя з учнем у класній кімнаті не повинна будуватися як просте тренування вмій і навичок (виконання вправ чи завдань з підручника за чітко визначеними запитаннями), а покликана закріплювати у різних видах навчальну діяльність. Наприклад, дитині з порушеннями пізнавального розвитку необхідно зменшити кількість матеріалу у темі, що читається; дати більше часу на осмислення та виконання завдання і врахувати допоміжні заходи: підказки, інструкції, показ і час, який на них затратиметься; передбачити дії та допомогу асистента під час уроку; спрогнозувати засвоєння дитиною матеріалу і ті завдання, які виноситимуться на індивідуальну корекційно-розвивальну роботу.

Корекційно-розвивальна складова у навчальному процесі повинна мати випереджальний характер, тобто не тільки вправляти й удосконалювати уже досягнутого дитиною, а й активно формувати те, що повинно розвинути у найближчій перспективі. Для цього необхідно узгоджувати дії всіх спеціалістів, які працюють з дитиною (логопед, дефектолог, психолог, лікар, учитель, асистент учителя, батьки).

Крім співпраці з фахівцями та представниками шкільної спільноти, учитель найчастіше взаємодіє в класі з асистентом вчителя. Вчитель і асистент учителя у навчально-виховному процесі також дотримуються корекційно-компенсаторної складової, що проявляється у дотриманні певних правил та технологій роботи з учнями із освітніми потребами. Зокрема, внесення змін до організації навчального процесу у класі, так зване диференційоване викладання, яке проявляється у модифікації подачі та оцінюванні навчального матеріалу. Тобто вчитель розробляє, трансформує завдання із підручника до потреб дитини чи групи дітей, а також обирає шлях оцінювання виконання завдань. До організації такої роботи він активно залучає асистента, оскільки ця особа реалізуватиме в процесі уроку розроблені й адаптовані заходи.

У контексті проблеми співпраці фахівців в інклюзивному навчальному закладі доцільно акцентувати увагу на таких моментах:

1) *співпраця асистента вчителя, фахівців, які працюють з дитиною та батьків* — асистент учителя перебуває поряд з учнем під час уроків, позакласних заходів, супроводжує його на додаткові та розвивальні заняття, спостерігає в процесі такого заняття (за потреби), має можливість контактувати з фахівцями, обговорювати важливі питання. Асистент учителя вислуховує поради фахівців, надає інформацію про дитину, постійно спілкується з батьками учнів, залучає їх до планування роботи та реалізації програм;

2) *співпраця асистента вчителя та вчителя* — узгодження у роботі асистента вчителя та вчителя є важливою умовою ефективності здійснення освітнього процесу в інклюзивному закладі.

Вчитель керує роботою у класі, тоді як асистент учителя, беручи безпосередню участь у навчально-виховному процесі, здійснює супровід учнів, які мають труднощі у засвоєнні навчального матеріалу. Учитель і асистент разом планують навчальні заняття, обговорюють необхідні адаптації/модифікації згідно з індивідуальним планом.

Основне у роботі вчителя та асистента — зрозуміти потреби учня та усвідомити необхідність адаптації та модифікації навчального матеріалу, що поліпшить успішність навчання не лише дитини з особливостями психофізичного розвитку, а й інших учнів класу.

Учителі та асистенти виконують різні ролі задля досягнення спільної мети. Вчителі не повинні «перекладати» всю відповідальність за освіту дитини на асистента. Також учителям не слід повністю брати на себе цю роль, вони мають бути впевнені, що можуть покластися на допомогу асистентів, коли це буде потрібно. Це потребує обговорень на етапі планування спільної роботи [6].

За потреби учням з психофізичними порушеннями під час освітнього процесу пропонуватиметься індивідуальна психологічна або педагогічна корекція. Індивідуальні спеціальні заняття з дітьми з особливими потребами організуються в тих випадках, коли вирішення корекційних завдань потребує концентрації уваги дефектолога (логопеда, тифлопедагога, сурдопедагога, олігофренопедагога) на одній дитині, а також під час реалізації індивідуальних корекційних програм для дітей з важкими порушеннями розвитку.

У навчальних закладах з інклюзивним навчанням особлива роль належить психологам і логопедам, підкреслюється важливість їхньої співпраці. Психолог та логопед входять до складу навчальної команди, беруть активну участь у вирішенні всіх питань освіти та соціалізації учнів з особливими потребами.

Важливо зазначити, що робота з діагностики та виправлення мовленнєвих порушень ґрунтується на закономірностях перебігу психічних процесів дитини. Таким чином, для логопеда, який

працює в інклюзивному навчальному закладі, важливою є така інформація психологічного змісту: результати психологічної діагностики (оцінювання) учнів; прогнозований зміст психолого-корекційної роботи з учнями; проміжні результати роботи психолога з учнем тощо.

Для психолога може бути корисною надана логопедом інформація стосовно деталей мовленнєвого розвитку, перебігу процесу подолання недоліків, ставлення дитини до власних особливостей мовлення, а також ролі вербальної комунікації у побудові стосунків з однолітками та дорослими.

При плануванні навчально-виховного процесу кожен із фахівців навчальної команди основну увагу спрямовує на втілення таких фундаментальних позицій: 1) необхідність запровадження інноваційних педагогічних підходів і методів, у тому числі — при оцінюванні навчальних досягнень означеної категорії дітей; 2) запровадження диференційованого, індивідуального підходу практично до кожної дитини з порушеннями розвитку (індивідуальних навчально-виховних програм та ІНП; 3) забезпечення (для умов загальноосвітнього навчального закладу) психолого-педагогічного, корекційно-реабілітаційного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Щоб забезпечити успіх справи, слід з повагою ставитися до всіх і вдумливо та наполегливо працювати на користь дитини. Наприклад, для складання навчальної програми учневі з порушеннями пізнавального розвитку (затримка психічного розвитку, розумова відсталість) необхідно визначити рівень сформованості навчально-пізнавальних мотивів, знати особливості перебігу психічних процесів та шляхи їх формування. Відповідно для роботи потрібно отримати консультацію в олігофренопедагога, який допоможе розкрити технологію роботи з дітьми із даною нозологією порушення. Тобто вчитель має усвідомити, що навчання дитини відбуватиметься в ігровій формі; застосовуватимуться велика кількість повторень, прямі покази виконання завдань; малюнкові, словесні інструкції виконання діяльності та ін. Асис-

тент учителя в навчально-виховному процесі значну увагу приділятиме формуванню в учня навичок самообслуговування в шкільному просторі. Фахівець зі спеціальної освіти проводитиме додаткові індивідуальні види роботи на формування, закріплення, повторення та ін. Батьки, які є активними учасниками навчального процесу, також мають долучатися до формування у дитини максимальної самостійності вдома та сприяти розвитку навчальних здібностей під час виконання домашніх завдань, додаткових цікавих видів занять.

Найважливішим досягненням вітчизняної дефектології є пріоритетність принципового положення про те, що корекційну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами необхідно проводити не на окремих ізольованих заняттях, а в усіх ланках єдиного навчально-виховного процесу при організації таких видів діяльності дитини, як гра, праця, навчання... (Л. С. Виготський) [1].

Важливо також те, що в корекційно-розвивальній роботі першочергову роль відіграють не окремі засоби корекції та методичні прийоми, а особистість вчителя, тобто сукупність соціальних, емоційно-вольових і характерологічних якостей педагога, котрий реалізує філософію інклюзії.

Дедалі більшого визнання набуває тенденція залучення до педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі осіб з фізичними вадами, оскільки вони можуть слугувати прикладом успішної особистісної та професійної реабілітації.

Висновки. Робота всіх фахівців навчального закладу спрямовується на досягнення головної мети — підготувати дитину до самостійного життя. При цьому значна увага сконцентровується на тому, щоб допомога і підтримка у процесі навчання не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від цієї підтримки.

Сучасні дослідження свідчать, що інклюзивна школа не може обійтися без такого виду діяльності, як професійне педагогічне співробітництво. Діти з особливими потребами часто мають багато специфічних потреб, над задоволенням яких працює група

фахівців різного профілю. Одній людині не під силу займатися питаннями когнітивного, моторного, соціального та комунікативного розвитку дитини. Це може зробити лише команда відповідних фахівців, які активно співпрацюють та обмінюються знаннями й інформацією.

Таким чином, співробітництво фахівців загальної та спеціальної освіти — суттєвий чинник у структурі професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі. Розуміння того, як найкраще встановлювати взаємовідносини співпраці, допомагає педагогам загальноосвітніх закладів оптимально організувати навчання учнів з особливими потребами, сприяти їх соціальній адаптації. Завдяки співпраці учителів та фахівців спеціальної освіти отримують нові навички створення команд, здійснення освітньої та розвивальної роботи.

Однак, прийняття відповідальності за навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі не означає працювати сам на сам. Треба бути членом команди, співпрацювати з колегами, бути радником та партнером у батьків [5].

Список літератури:

1. *Выготский Л. С.* Собрание сочинений: в 6-ти томах. Основы дефектологии / Под ред. Т. А.Власовой. — М.: Педагогика, 1983. — т. 5 — 368 с.
2. Інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18. 05. 2012 р. № 1/9-384 «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
3. *Колушаєва А. А., Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В.* Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. — К.: Видавнична група «А.С.К.», 2012. — 192 с.
4. *Мастрон'єрі та ін.* Побудова взаємин співробітництва заради виконання потреб інклюзії. — *Карра Delta Pi Res* 44. — № 4. — 2008.
5. *Становіч П., Джордан Е.* Інклюзія як професійний розвиток. <http://www.canada-ukraine.org>
6. *Лорман Т.* Сім стовпів підтримки інклюзивної освіти. Як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?». — Міжнародний журнал цілісної освіти. — том 3 — № 2. — 2007.

Spysok literatury:

1. *Vyhotskyi L. S.* Sobranye sochynenyi: v 6-ty tomakh. Osnovy defektolohyy / Pod red. T. A. Vlasovoi. — M.: Pedahohyka, 1983. — т. 5 — 368 s.
2. Instruktyvno-metodychnyi lyst Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy vid 18. 05. 2012 r. № 1/9-384 «Orhanizatsiia inkliuzyvnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh».
3. *Kolupaieva A. A., Danilavichiutie E. A., Lytovchenko S. V.* Profesiine spivrobitnytstvo v inkliuzyvnomu navchalnomu zakladi: navchalno-metodychnyi posibnyk. — K.: Vydavnycha hrupa «A.S.K.», 2012. — 192 s.
4. *Mastropieri ta in.* Pobudova vzaiemyn spivrobitnytstva zarady vykonannia potreb inkliuzii. — Kappa Delta Pi Rec 44. — № 4. — 2008.
5. *Stanovich P., Dzhordan E.* Inkliuziia yak profesiinyi rozvytok. <http://www.canada-ukraine.org>
6. *Lorman T.* Sim stovpiv pidtrymky inkliuzyvnoi osvity. Yak pereity vid zapytannia «Chomu?» do zapytannia «Iak?». — Mizhnarodnyi zhurnal tsilisnoi osvity. — tom 3 — № 2. — 2007.

Отримано 11.02.2015 р.